

УДК: 342.97

<https://orcid.org/0000-0003-1460-2355>**Шестопалов Роман Миколойович**

кандидат юридичних наук

кафедра права та методики викладання

правознавства ННІ права і міжнародних відносин

Сумський державний педагогічний університет

імені А.С. Макаренка

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Анотація. В статті досліджується правовий статус Вищого антикорупційного суду України - як одного із різновидів спеціалізованих судів України.

Визначено, що за більш ніж два роки свого функціонування судом було винесено майже 50 вироків, з яких три народних депутати, два депутати місцевої ради, а реальне покарання у вигляді позбавлення волі отримали 27 корупціонерів. Також до суду надійшло більш ніж 1 млрд. гривень застав у якості як запобіжного заходу, з яких майже 100 млн. спрямовані до держбюджету. Проте, такі показники є надто мізерними по відношенню до рівня корумпованості в нашій країні у зв'язку із чим виникає актуальність у проведенні аналізу правового статусу вищого антикорупційного суду на предмет відповідності вимогам сьогодення.

Аргументовано, що правовий статус Вищого антикорупційного суду України - є складною правовою категорією, що характеризується наявністю статусних правових норм, суб'єктивних прав, свобод та юридичних правових принципів і юридичних гарантій, правових зобов'язань тощо.

Зроблено висновки, що особливе місце у правовому статусі ВАКС є його завдання, серед яких можливо виділити: захищає права, свободи та законні інтереси осіб в суспільстві від корупційних правопорушень; гарантує наповнення бюджетної системи через судово-процесуальний інструмент встановлення необґрунтованість активів та їх законне стягнення на користь держави; здійснює законне, неупереджене, незалежне, справедливе та об'єктивне правосуддя щодо спеціальних категорій справ, що пов'язані з корупцією; забезпечує принцип спеціалізації системи судоустрою; здійснює судовий контроль за дотримання вимог законодавства та процесуальних засад; проводить антикорупційну політику шляхом захисту та відновлення прав, свобод та законних інтересів осіб від негативних наслідків корупції через судовий процес; виконує інші завдання, що пов'язані із розвитком антикорупційної політики та функціонуванням судової влади в Україні тощо.

Доведено, що перспективами для подальшого дослідження можна визначити те, що ВАКС не так давно розпочав своє повноцінне функціонування, а тому подальший аналіз його діяльності - має важливе значення для системи правосуддя, а також для запобігання корупції.

Ключові слова: правовий статус, суд, суддя, судочинство, право на справедливий суд, корупція, Вищий антикорупційний суд.

Annotation. The article examines the legal status of the High Anti-Corruption Court of Ukraine - as one of the types of specialized courts of Ukraine.

It is determined that for more than two years of its operation, the court has passed almost 50 sentences, including three deputies, two deputies of the local council, and the real punishment in the form of imprisonment received by 27 corrupt officials. The court also received more than 1 billion hryvnias in bail as a precautionary measure, of which almost 100 million went to the state budget. However, such indicators are too meager in relation to the level of corruption in our country, which makes it relevant to analyze the legal status of the High Anti-Corruption Court of Ukraine for compliance with current requirements.

It is argued that the legal status of the High Anti-Corruption Court of Ukraine is a complex legal category characterized by the presence of statutory legal norms, subjective rights, freedoms and legal principles and legal guarantees, legal obligations, etc.

It is concluded that a special place in the legal status of HACC is its tasks, among which are: protects the rights, freedoms and legitimate interests of individuals in society from corruption offenses; guarantees the filling

of the budget system through the judicial procedural instrument of establishing the unfoundedness of assets and their legal recovery in favor of the state; administers lawful, impartial, independent, fair and objective justice in special categories of corruption-related cases; provides the principle of specialization of the judicial system; carries out judicial control over compliance with the requirements of the law and procedural principles; conducts anti-corruption policy by protecting and restoring the rights, freedoms and legitimate interests of individuals from the negative effects of corruption through the judiciary; performs other tasks related to the development of anti-corruption policy and the functioning of the judiciary in Ukraine, etc.

It is proved that the prospects for further research can be determined by the fact that the НАКС has recently begun its full operation, and therefore further analysis of its activities is important for the justice system and to prevent corruption.

Keywords: legal status, court, judge, court proceedings, right to a fair trial, corruption, High Anti-Corruption Court of Ukraine

Актуальність. 7 червня 2018 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про Вищий антикорупційний Суд», що ініціював створення ще одного антикорупційного органу – Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС). Актуальність та важливість його створення, ще до цього часу викликає жваві обговорення та дискусії. З одного боку є ряд прихильників його створення та функціонування, а з іншого його доцільність піддається цілком аргументованій критиці. Також варто відмітити тривалий час відбору та початку повноцінного функціонування суду, адже першим днем роботи ВАКС є 9 вересня 2019 року, тобто більш ніж через рік з моменту прийняття закону про його створення.

За більш ніж два роки свого функціонування судом було винесено майже 50 вироків, з яких три народних депутати, два депутати місцевої ради, а реальне покарання у вигляді позбавлення волі отримали 27 корупціонерів. Також до суду надійшло більш ніж 1 млрд. гривень застав у якості як запобіжного заходу, з яких майже 100 млн. спрямовані до держбюджету.

Проте, такі показники є надто мізерними по відношенню до рівня корумпованості в нашій країні у зв'язку із чим виникає актуальність у проведенні аналізу правового статусу вищого антикорупційного суду на предмет відповідності вимогам сьогодення.

Метою дослідження виступає комплексний аналіз правового статусу вищого антикорупційного суду України

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Станом на початок 2022 року правовий статус Вищого антикорупційного суду України окремо не розглядається науковцями. Проте, сам Вищий антикорупційний суд України, як суб'єкт чи його адміністративно-правовий статус розглядався у працях таких науковців як: С.М. Алфьоров, Д.В. Єренко, Д.Г. Заброта, Б.Р. Заяць, О.В. Іванов, Д.О. Ішук, В.Г. Козленко, Ю.М. Комарова, К.О. Розсоха, Д.О. Чібісов, І.О. Хайдарова, Я.І. Никитюк, О.К. Намясенко, О.М. Пасенюк, Ю.С. Педько, М.Д. Савенко, В.В. Сердюк, Л.І. Фесенко, В.І. Шишкін, І.В. Шруб та інші.

Результати.

Право на суд є одним із ключових прав людини, основоположним елементом права у демократичній та правовій державі (О.С. Яра, 2021)

Пріоритет прав і свобод громадян як провідний напрямок діяльності держави визначає нагальну потребу формування дієвих гарантій їх забезпечення і захисту як невід'ємної складової демократичних перетворень, що об'єктивно передбачає активну діяльність щодо запобігання і протидії корупції. Незмінною є активна позиція ООН щодо протидії корупції, зокрема, до стратегічних напрямків запобігання організованій злочинності віднесено вивчення проблем боротьби з корупцією (відповідно до прийнятих ООН «Керівних принципів для запобігання організованій злочинності і боротьби з нею»), здійснюється активна підтримка забезпечення функціонування Вищого антикорупційного суду (Гедульянов В. Е., 2020)

Для розгляду окремих категорій справ в системі судустрою передбачено функціонування вищих спеціалізованих судів, діяльність яких врегульовується окремою главою Закону України «Про судустрой і статус суддів» (глава 4 Розділу II). Так, згідно ст. 31 згаданого Закону, на сьогодні в системі судустрою України передбачено функціонування лише двох видів спеціалізованих судів: Вищого суду з питань

інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду. Вказані суди діють як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду справ, що віднесені до їх юрисдикції процесуальним законом (КПК, 2012). Функції третьої – касаційної інстанції – покладаються на ВСУ.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (далі – Закон) Вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України, є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, знаходиться у м. Києві (Про Вищий антикорупційний суд України, 2018).

Основоположним завданням відповідно до Закону України «Про антикорупційний суд» є вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства. Таким чином, Вищий антикорупційний суд в процесі здійснення своєї діяльності повинен ґрунтуватися на завданнях цивільного судочинства, які відповідно до норм Цивільного процесуального кодексу України, полягають у справедливому, неупередженому та своєчасному розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Відповідно до статті 23 ЦПК України справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються Вищим антикорупційним судом. Судом апеляційної інстанції у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду. Згідно із статтею 290 ЦПК України позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави подається та представляється державою в суді (ЦПК, 2004).

Визначення поняття правового статусу – є безпосередньо пов'язаним із його юридичною наповненістю, тобто елементами, які входять до його складу, адже проаналізувавши наведені вище поняття, можливо дійти висновку, що саме його елементи визначають його поняття (О.А., Улютіна, 2019).

Більшість наукових праць щодо з'ясування суті правового статусу належить представникам теорії права. О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко вказують, що правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. Характерними ознаками правового статусу вони вважають: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок із іншими компонентами; 4) системність. Найбільш доцільною вважається класифікація за двома критеріями – характером правового статусу (загальний, галузевий, спеціальний, індивідуальний) та суб'єктом (Зайчук О.В., 2008 р.).

Професор В. Авер'янов в своїй праці наголошує, що правовий статус треба розрізняти в широкому та вузькому розумінні (співвідношення цілого та частини). Так, компетенція (права й обов'язки) є головною складовою змісту правового статусу кожного органу, що доповнюється такими важливими елементами, як завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами (як по «вертикалі», так і по «горизонталі»), місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядок вирішення установчих і кадрових питань тощо (Авер'янов В. Б., 2007)

Адміністративісти визначають такі елементи правового статусу: статусні правові норми і правові відносини; суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки; громадянство; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридична відповідальність. Деякі автори як елементи правового статусу розглядають правове зобов'язання, законність, правопорядок, правосвідомість, гуманізм, справедливість (Панчишин А., 2010)

Сьогодні правосуддя визнається одним із видів державної діяльності. З урахуванням цих обставин науковці починають порівнювати функції судової влади із функціями держави, оскільки правосуддя, як і будь-який інший вид державної діяльності є здійснення функцій держави. Незважаючи на те, що суд незалежний навіть від держави, він є структурною частиною її владного механізму. Разом із тим функції судової влади не пов'язуються лише з одним поняттям правосуддя як засобом реалізації судової влади, оскільки в межах правосуддя суд має велику кількість процесуальних функцій, яким передують організаційно-правова його функція (Гуменний О., 2018).

Важливим при аналізі правового статусу ВАКС України необхідно визначити його роль в системі суб'єктів протидії корупції. С. Шатрава виділив три групи суб'єктів в цій сфері: 1) суб'єкти із загальними повноваженнями; 2) суб'єкти зі спеціальними повноваженнями; 3) суб'єкти з повноваженнями учасника антикорупційних заходів. В той же час вчений не обмежується вказаним підходом і пропонує наступну класифікацію суб'єктів запобігання корупції: а) за функціональним призначенням (суб'єкти формування антикорупційної політики та суб'єкти її реалізації); б) за порядком утворення (державні органи та громадські інститути); в) за колом повноважень (органи, які наділені нормотворчими повноваженнями; моніторинговими; превентивними, юрисдикційними, оперативно-розшуковими, досудового розслідування, здійснення правосуддя тощо); г) спеціально створені суб'єкти для запобігання корупції та ті, до функціональних обов'язків яких запобігання корупції не входить, але вони здійснюють його поряд із здійсненням основних своїх функцій (Шатрава С. О., 2016).

Відповідно, ВАКС, як і всі суди системи судоустрою України повинен здійснювати правосуддя, а також здійснювати судовий контроль у визначених категоріях справ. Правова природа ВАКС полягає у функціонуванні антикорупційно-судової інституції, що одночасно взаємодіє із судовою владою (в аспекті внутрішньо-судового адміністрування) та антикорупційними органами щодо реалізації функцій, завдань та повноважень з метою гарантування в державі функціонального механізму протидії корупції, відновлення балансу бюджетної системи від корупційних наслідків, захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, що порушені корупційними правопорушеннями. З цього можна також узагальнити, що ВАКС не належить до системи публічних суб'єктів запобігання корупції, однак, виконує антикорупційну функцію шляхом реалізації окремого виду судового захисту прав, свобод та законних інтересів осіб від корупційних правопорушень (Антипова І.Л., 2021)

Також варто зазначити, що при ініціюванні створення ВАКС було аргументовано, що «ВАКС створений для вирішення справ щодо окремих категорій осіб, тобто щодо окремих суб'єктів (певної групи посадовців), що ще раз підтверджує його особливий статус» □ Конституційне подання, 2018 □. Відразу ж зауважимо, що окрім переліку вказаних суб'єктів, який наразі закріплений в п. 1-3 ч. 5 ст. 126 КПК України (КПК, 2012), в конституційному поданні не наводиться жодних інших аргументів на підтвердження висунутої тези, що значно послаблює його аргументацію.

Отже, можна сказати що ВАКС, як і всі суди системи судоустрою України повинен здійснювати правосуддя, а також здійснювати судовий контроль у визначених категоріях справ.

Висновки і перспективи.

Таким чином, правовий статус Вищого антикорупційного суду України - є складною правовою категорією, що характеризується наявністю статусних правових норм, суб'єктивних прав, свобод та юридичних правових принципів і юридичних гарантій, правових зобов'язань тощо.

Особливе місце у правовому статусі ВАКС є його завдання, серед яких можливо виділити: захищає права, свободи та законні інтереси осіб в суспільстві від корупційних правопорушень; гарантує наповнення бюджетної системи через судово-процесуальний інструмент встановлення необґрунтованість активів та їх законне стягнення на користь держави; здійснює законне, неупереджене, незалежне, справедливе та об'єктивне правосуддя щодо спеціальних категорій справ, що пов'язані з корупцією; забезпечує принцип спеціалізації системи судоустрою; здійснює судовий контроль за дотримання вимог законодавства та процесуальних засад; проводить антикорупційну політику шляхом захисту та відновлення прав, свобод та законних інтересів осіб від негативних наслідків корупції через судовий процес; виконує інші завдання, що пов'язані із розвитком антикорупційної політики та функціонуванням судової влади в Україні тощо.

Перспективами для подальшого дослідження можна визначити те, що ВАКС не так давно розпочав своє повноцінне функціонування, а тому подальший аналіз його діяльності - має важливе значення для системи правосуддя, а також для запобігання корупції.

Література:

1. O. S. YARA, O.V. KRAVCHUK Підстави та умови забезпечення позову в адміністративному судочинстві. Науково-практичний журнал «Право. Людина. Довкілля», [S.l.], v. 12, n. 2, p. 94-100, вер. 2021. ISSN 2663-1369. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/view/15329>
2. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.
3. Гедульянов В. Е. Адміністративно-правові засади запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Нац. авіац. ун-т. Київ, 2020. 212 с.
4. ULIUTINA, Olena. Адміністративно-правовий статус апеляційних судів в Україні: аналіз його елементів. Науково-практичний журнал «Право. Людина. Довкілля», [S.l.], v. 10, n. 2, p. 149-156, тра. 2019. ISSN 2663-1369. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/view/law2019.02.019/11093>
5. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ. Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
6. Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П. та інші. Адміністративне право України: академ. курс: підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ. НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Юрид. думка, 2007. Т. 1: Загальна частина. 591 с.
7. Гуменний О. Правосуддя як основна функція судової влади. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. 2018. № 906. С. 30-33.
8. Панчишин А. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 95–98.
9. Шатрава С. О. Місце та особливості функціонування органів Національної поліції України в системі суб'єктів протидії корупції. Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 4/1. С. 222-226.
10. Антипова І.Л. Адміністративно-правовий статус Вищих спеціалізованих судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.07. Київ, 2021.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20210317#Text>
12. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 №1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492
13. Конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 черв. 2018 р. № 2447-VIII. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_349_2020.pdf